

سینمای
اکزیزتانیستی

| اویلیو ساموئل پامرو |

| انصراه مرادیانی |

EXISTENTIALIST CINEMA

| William C. Pamerleau |

| Mohammad Moradiani |

سرشناسه: پامرو، ویلیام سی. Pamerleau, William C.

عنوان و نام پدیدآور: سینمای اگزیستانسیالیستی / ویلیام سی. پامرو؛ ترجمه نصرالله دیان

مشخصات نشر: تهران: پیدگل، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۳۵۲ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۰۶-۲۵-۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: عنوان اصلی: 2009 Existentialist cinema.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۴۵-۳۴۸.

یادداشت: نمایه.

موضوع: اگزیستانسیالیسم در سینما

موضوع: Existentialism in motion pictures

موضوع: سینما - فلسفه

Motion pictures - Philosophy: موضوع

شناسه افزوده: مرادیانی، نصرالله، ۱۳۶۲ -، مترجم

رده بندی کنگره: ۷۹۱/۴۳۰۱/PN۱۹۹۵/۲۱۳۹۵ پ ۷ الف ۹

رده بندی دیویی: ۷۹۱/۴۳۰۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۲۵۳۰۲۰

| سردار علی احمد انسیا ایستنی |
و بلیام بریلو	رجنه نصرا له مرادیانی			
مدیر هنری و طرح گرافیک:	سیاوش نصاعدیان	صفحه آرایی: آلاشویز		
ویراستار: هدیه رهبری	شاعر: خوار:	سروش رنجبر		
مدیر تولید: مصطفی شریفی	چاپ:	دانا		گوا: صحافی: سپیدار
چاپ اول	۱۳۹۵	تهران	۱۰۰۰ نسخه	شابک: ۸-۲۵-۷۸۰۶-۶۰۰-۹۷۸
فروشگاه: تهران	خیابان انقلاب	بین ۴ و ۵	ورودی:	پلاک ۱۳۷۴
تلفن فروشگاه: ۶۶۹۶۳۶۱۷	تلفن انتشارات: ۲۸۳۱۰۱۷			

| فهرست |

۱۱	سپاس گزار: مترجم
۱۲	مقدمه

بخش اول | فراهم کردن مدامات: مسائل نظری

۲۷	۱. اگزیستانسیالیسم: بر روی بردون مایه ها و چهره های مهم
۳۱	سورن کی برگگور
۳۷	فریدریش نیچه
۴۲	پدیدارشناسی
۴۵	ژان پل سارتر
۵۲	سیمون دوبووار
۵۵	پل تیلیش
۶۳	۲. فیلم به مثابه ابزاری برای پژوهش فلسفی
۶۴	رویکردهای نظری در تقابل با رویکردهای شخصی به اگزیستانسیالیسم
۶۶	آیا فیلم می تواند فلسفه بورزد؟
۷۵	فیلم و اگزیستانسیالیسم فلسفی
۸۷	به تصویر کشیدن وضع بشر: مسئله واقع گرایی

فیلم‌های پرمعنا

۹۵

نتیجه‌گیری

۹۸

۳. واقع‌گرایی سینمایی و هویت روایی

۱۰۵

مشکلات واقع‌گرایی

۱۰۶

روایت و فیلم

۱۱۰

هویت روایی

۱۱۳

دعوی واقع‌گرایی

۱۱۸

اگر: تانسیالیسم روایی

۱۲۵

نتیجه‌گیری

۱۳۲

بخش دوم | فیلم‌های پرمعنا

۴. آنتونیونی: بی‌معنایی و جهان مدرن

۱۴۱

بی‌معنایی و مقارنت‌ها

۱۴۲

ماجرا

۱۴۷

کسوف

۱۶۰

بازاندیشی در اختیار تمام عیار

۱۷۱

نتیجه‌گیری

۱۷۶

۵. دین‌داری در فیلم‌های اینگمار برگمان

۱۸۱

سه‌گانه دینی برگمان

۱۸۳

مرگ خدا [ی مسیحی]

۱۹۷

دین‌داری بدون دین

۲۰۱

نتیجه‌گیری

۲۱۲

۶. نگاهی دوباره به راسکلنیکف: کاوش در چالش‌های

اخلاقی معاصر در فیلم‌های وودی آلن

۲۱۷

۲۱۸

جنایت و جُنبه

۲۳۰

قسر در رفتن از مجازات قتل

۲۳۹

امتیاز نهایی

۲۴۹

بدیل‌های پر معنا

۲۵۷

۷. اصالت در فیلم‌های فدریکو فلینی

۲۵۸

داشتن یک رویکرد

۲۶۵

سبک فلینی

۲۶۹

دیدی شیرین

۲۸۲

هفت و نیم

۲۹۳

نت‌جایی

۲۹۷

۸. روح آزاد نیچه، در انجمن شاعران مرده و هارولد و ماد

۲۹۸

روح آزاد نیچه

۳۰۴

انجمن شاعران مرده

۳۱۷

هارولد و ماد

۳۲۹

نتیجه‌گیری

۳۴۱

کتاب‌شناسی

۳۴۵

نماینه

| مقدمه |

مشکل بتوان امتیاز فیلم ادراک جامعه معاصر دست کم گرفت. کمابیش همه مردم دوست دارند فیلم تماشا کنند درباره فیلم‌ها با یکدیگر تبادل نظر کنند؛ از این گذشته، عده بسیاری از مردم وقت زادن را صرف مطالعه درباره فیلم‌ها و تعقیب کاروبار چهره‌های مشهور و جورواجور صنعت فیلم می‌کنند اما مسلماً دلیل دلبستگی آدم‌ها به سینما یک چیز واحد نیست. تنوع انگیزه‌ها برای فیلم دیدن به اندازه تنوع فیلم‌هاست، با اینهمه احتمالاً سرگرمی رایج‌ترین انگیزه برای تماشای فیلم است. فیلم یک چند ساعتی ما را به عوالم دیگری می‌برد؛ ما سراپا مجذوب آدم‌ها، و خنده‌های به تصویر درآمده بر روی پرده می‌شویم. موقع تماشای فیلم ممکن است به وجد آییم یا از نظر عاطفی مجذوب شخصیت‌ها شویم؛ فیلم‌ها در چنین مواردی برایمان در حکم یک نمایش تماشایی یا سرگرمی هستند. باین حال، ممکن است سینما حالت یکس متفانی در ما ایجاد کند. برخی از فیلم‌ها می‌توانند موجب شوند درباره زندگی مان و جهانی که در آن زندگی می‌کنیم انتقادی‌تر و با حساسیت بیشتر بیندیشیم. این فیلم‌ها تأثیر عمیقی بر ما می‌گذارند و شاید حتی در ما تحولی اگرچه کوچک اما اساسی ایجاد کنند، چون چیزی راستین و مهم درباره زندگی را در برابر دیدگان ما قرار می‌دهند. ممکن است این فیلم‌ها به ما قوت قلب و شهامت بدهند تا بتوانیم آن کسی بشویم که همواره می‌خواستیم باشیم. شاید یک فیلم شخصیتی را به تصویر بکشد که خودمان را تا حدودی در او بازشناسیم؛ شخصیتی که باین حال اگر بخواهیم مانند او زندگی کنیم باید همچون او به آرزوهایمان ایمان داشته

باشیم، یا چه بسا فیلم دیگری محدودیت‌های تراژیک سرشت انسان را نشانمان دهد، مثل وقتی که فیلمی شکست شخصیتی در غلبه بر بحرانی روحی را به تصویر می‌کشد و بنابراین برای ما چون هشدار در مورد تقدیری است که در پیش داریم، مگر اینکه تغییری در کارمان صورت دهیم. این فیلم‌ها، هر حالتی که در ما ایجاد کنند و هر تأثیری که به همراه داشته باشند، اهمیتشان صرفاً از آن رو نیست که سرگرممان می‌کنند، بلکه در عین حال از این روست که باعث می‌شوند دربارهٔ مسائلی که نقش مهمی در معنای زندگی دارند تأمل کنیم. کتاب حاضر دربارهٔ فیلم‌هایی از این دست است.

این کتاب افزون بر این دربارهٔ اگزیستانسیالیسم است، جنبشی فلسفی که به توصیف وضع بشر در تجربهٔ فردی همت می‌گمارد. در طول کتاب توجه من معطوف به آن فقره از درون مایه‌های اگزیستانسیالیستی خواهد بود که در کار توضیح موضوعاتی هستند که فیلم‌های فوق‌الذکر به آن‌ها می‌پردازند. فیلم‌های پرمعنا و اگزیستانسیالیسم هدف واحدی را در سر دارند - بیان ظرفیت‌ها، دربارهٔ وضع بشر - ولی برای این منظور دو روش متفاوت را برمی‌گزینند. فلاسفه نظریه‌هایی را اظهار می‌دارند که دربارهٔ چیستی زندگی و چگونگی رویارویی ما با آن توضیح می‌دهد. اما فیلم‌هایی که در این کتاب بررسی می‌شوند با به تصویر کشیدن شخصیت‌ها و رخدادها نشانمان می‌دهند که مردم چگونه زندگی می‌کنند. این فیلم‌ها تصویری انضمامی از وضعیت‌های خاص به دست می‌دهند، و اگرچه ممکن است فیلم بینشی مشابه بینش یک مقالهٔ فلسفی را به ما بیخشد، توصیف انضمامی فیلم خصلتی دارد که بازآفرینی آن در قالب مقالات انتزاعی آسان نیست. از این رو، می‌توان از فیلم‌ها برای ارزیابی صحت و سقم شرح فلسفی سه جست.

دقیق‌تر بگویم، از فیلم‌هایی که در این کتاب بررسی می‌شوند به منظور مطالعهٔ موضوعاتی استفاده خواهد کرد که اگزیستانسیالیست‌هایی از جمله سارتر، هابز، بووار، تیلیش و نیچه به آن‌ها توجه کرده‌اند. در سال‌های اخیر، هم تعداد و هم کیفیت آثار آکادمیک در باب فیلم و فلسفه پیشرفت کرده و شکوفا شده است. با وجود این، بیشتر این آثار به فیلم‌های پرتعداد پرداخته‌اند و البته دلایل موجهی هم برای این امر وجود داشته است. در واقع فیلم‌های پرتعدادی همچون ماتریکس و ممنتو که به شایستگی مورد

توجه فراوان قرار گرفته‌اند، محتوای فلسفی قابل توجهی دارند. این فیلم‌ها در عین حال بسیار تأثیرگذارند و می‌توانند انگیزه تفکر فلسفی را در کسانی به وجود بیاورند که اگر این فیلم‌ها را نمی‌دیدند گامی در این راه بر نمی‌داشتند. اما به نظر من مطالعه و بررسی سنج دیگری از سینماست که به کار آرای فیلسوفان اگزیستانسیالیست می‌آید: فیلم‌هایی که وضع بشر را به شکل واقع‌گرایانه به تصویر می‌کشند. از آنجایی که این فیلم‌ها چیزی راست‌تر را درباره شیوه زندگی ما و تجارب انضمامی اشخاص معاصر به تصویر می‌کشند، نه تنها به عنوان مثال‌هایی بیانگر [از زندگی‌مان] بلکه در عین حال به عنوان ابزاری انتقادی به کار می‌آیند. چنین فیلم‌هایی می‌توانند یاری‌مان کنند تا بفهمیم آیا شرح فلسفی مسائلی که بسیار مهم و اصالت^۲، وقتی با بینش حاصل از فیلم‌ها مقایسه شود، قرین حقیقت خواهد بود یا نه. فیلم‌های بسیاری وجود دارند که مثالی برای شرحی فلسفی ارائه می‌دهند یا شرحی فلسفی را تأیید و تقویت می‌کنند. اما گاه فیلم‌ها به ما ثابت می‌کنند که زندگی پیچیده‌تر از تصور حاصل شده ما از خواندن توصیفی فلسفی درباره زندگی است، یا شاید فیلم‌ها نشانمان دهند که روشی دیگر فلسفی در کنار وضعیت‌ها و آدمیان واقعی (یا دست‌کم وضعیت‌ها و آدمیانی که به شکل واقع تصویر شده‌اند) قرار گیرد، کمتر معقول و موجه به نظر خواهد رسید. یکی از اساتید اصلی این کتاب این است که از فیلم به مثابه ابزاری برای فهم اگزیستانسیالیسم از منظر این دو رویکرد استفاده کند. فیلم‌ها، به مثابه تصویرسازی‌هایی^۳ برای درون‌مایه‌های فلسفی اگزیستانسیالیستی، یاری‌مان می‌کنند آرای مهم اگزیستانسیالیست‌ها را درک کنیم، احتمال قوی‌تر این فیلم‌ها به منظور ارائه تصویری از ایده‌های فلسفی تولید نشده‌اند. بنابراین گاه تصویری که از زندگی عرضه می‌کنند با نتایج یا پیش‌فرض‌های فلاسفه به کار می‌رود، اما این ویژگی هم می‌تواند سودمند باشد، چون فیلمی که بکوشد چیزی مهم در زندگی را از نظرگاه خودش نشان دهد، روراست‌تر از فیلمی خواهد بود که سعی دارد نظریات یک فیلسوف را تأیید یا تصویر کند. بدین ترتیب، فیلم‌ها به مثابه مثال‌هایی واقع‌گرایانه از شیوه زندگی آدمیان، در عین حال در نقد نظریه‌های اگزیستانسیالیستی نیز یاری‌مان می‌کنند.

1. freedom

2. authenticity

3. illustrations

اما باید پیش از آغاز بحث درباره‌ی پاره‌ای از فیلم‌ها و درون‌مایه‌های فلسفی، برخی مسائل مربوط به استفاده از فیلم به‌مثابه ابزار فلسفه را تجزیه و تحلیل کنیم. برای نیل به این مقصود، کتاب حاضر به دو بخش تقسیم شده است. بخش اول به بررسی مسائل نظری مرتبط با این کتاب می‌پردازد؛ بیان روشن موضع اگزیستانسیالیست‌های مختلف، بررسی ارتباط میان فلسفه و فیلم، پاسخ به نقد احتمالی منتقدان فیلم مبنی بر اینکه فیلم برای شکل‌بخشیدن به توصیف فلسفی زندگی به اندازه کافی واقع‌گرایانه نیست. در نتیجه، هدف بخش اول به‌طور کلی فهم معانی ضمنی استفاده از فیلم به‌مثابه ابزاری برای مطالعه اگزیستانسیالیسم است، و نیز کاستن از تردیدهای موجود بر سر راه این تلاش. بخش دوم تحقیقی را به مرحله عمل درمی‌آورد که بخش اول سعی در حقانیت بحث‌ها در آن دارد. هریک از فصول این بخش به یک درون‌مایه خاص اگزیستانسیالیستی و بخش درباره فیلم‌هایی می‌پردازد که به طریقی به آن درون‌مایه عنایت دارند. در راستای هدف از این بخش، نقدی که در بالا ذکر آن رفت، هریک از فصل‌ها می‌کوشد آنچه را برای فهم اگزیستانسیالیست‌ها حقیقت و اهمیت دارد تصدیق کند و در عین حال از درسی که از فیلم‌ها گرفته می‌شود، برای تجدید نظر در این نگرش فلسفی سود جوید. گاهی این امر به حد نقد این موضع فلسفی [یعنی اگزیستانسیالیسم] رسیده است، و گاهی نیز موضع اولیه تشریح و تقویت شده است. در هر حال، هدف هر فصل این است که، در پایان بحث، درباره موضوع آن فصل، انانیت ز قضا شده باشیم.

به منظور توضیح هدف مسائل طرح‌شده در بخش اول، چند نکته مقدماتی می‌تواند یاری‌مان کند. فصل ۱ چکیده مواضع اگزیستانسیالیستی‌هایی است که در بخش دوم از آن‌ها استفاده می‌شود. این فصل به دو دلیل اهمیت دارد. نخست اینکه من امیدوارم این کتاب به درد کسانی بخورد که به فیلم و/یا فلسفه علاقه‌مندند، اما خود پژوهشگر این حوزه‌ها نیستند. می‌دانیم که اگزیستانسیالیسم و فیلم مخاطبان بسیاری دارند، که به‌هیچ‌وجه به عالم آکادمی هم محدود نمی‌شوند. از این رو کوشیده‌ام درباره هریک از مفاهیم اصلی و موضوع‌های مهم توصیفی، اگرچه نسبتاً مختصر، اما روشن ارائه بدهم. باین حال، فصل ۱ می‌تواند حتی برای آنانی که شناخت خوبی از اگزیستانسیالیسم دارند اهمیت دیگری داشته باشد، و این احتمالاً مهم‌ترین کارکرد این فصل هم هست.